

*Поночовна-Рисак Т. М.
Національний університет
державної податкової служби України*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПОДАТКОВИХ ІНСПЕКТОРІВ

У статті проаналізовано проблему інтерактивних методів навчання у процесі формування професійних якостей майбутніх податкових інспекторів. Обґрунтовано місце і роль об'єкта та суб'єкта у педагогічному проектуванні.

***Ключові слова:** інтерактивні методи, професійні якості, метод проектів, навчання у співпраці, податковий інспектор.*

Педагогіка, її теорія і практика є невід'ємною складовою суспільного розвитку. Оновлення освіти все складніше здійснювати традиційними технологіями. Виникає об'єктивна потреба в інноваційних технологіях. У сучасних умовах розвитку освіти постійно оновлюється зміст навчання: з'являються нові предмети, інтегровані курси. Ця обставина зумовлює пошуки нових форм передачі знань, впровадження нових навчальних засобів, а отже розробку нових педагогічних технологій, що відповідали б початковим потребам освіти.

Педагогічні технології навчання дедалі набувають особистісно орієнтованого змісту. Реально це виявляється в тому, що у процесі їх застосування враховуються індивідуальні здібності студента, його потреби й нахили, ціннісні орієнтації, інтереси та суб'єктивний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні та навчальній діяльності. Різні аспекти особистісно орієнтованого навчання досліджують вчені: В. Баханов, О. Дубасенюк, В. Кремень, І. Лернер, О. Пехота, С. Подмазін, В. Серіков, В. Сластьонін, Л. Подимова, І. Якиманська та ін.

Сьогодні у вищій школі найбільш активно застосовуються такі технології: педагогічного проектування, навчання у співпраці (cooperative learning).

Мета статті полягає у розкритті сутності й змісту інтерактивних методів навчання: методу проектів, навчання у співпраці та висвітленні ролі об'єкта та суб'єкта проектування.

Метод проектів як особистісно-орієнтована технологія виник ще у двадцяті роки ХХ століття в США. Його називали також методом проблем, та пов'язувався він з ідеями гуманістичного напрямку в діяльності та освіті, в загальних обрисах розроблений американським філософом і педагогом Дж. Дьюї. Теоретично й експериментально цю технологію досліджували та впроваджували Е. Дьюї, С. Рейді, У. Кільпатрик, Дж. Джонс, С. Русова, С. Шацький, А. Макаренко, Є. Машбіц, В. Безпалько та ін.

Поняття “проект” походить від латинського *proiect* – “той, що видається, виступає, крокує попереду”. В українську мову слово “проект” потрапило з германських мов і означає “задум”, “план” [8, с. 411].

Один із найвідоміших послідовників Дж. Дьюї, що досліджував метод проектів – У. Кільпатрик визначав цей метод як цільовий акт, як діяльність від “усього серця”, що з визначеною метою відбувається за конкретних соціальних умов. Учений особливо наголошував на можливості застосування методу в умовах демократичного, громадянського суспільства. У. Кільпатрик поділяв проекти на чотири типи: 1) метою його є втілення ідеї (думки) або плану в зовнішню форму; 2) мета його – естетична насолода; 3) мета його – побороти розумову перепону; 4) мета його – здобути відомості, конкретний ступінь навичок, вмінь.

Практично у такому контексті метод проектів характеризують сучасні українські вчені, які пишуть, що освітня технологія спрямована на здобуття, студентами знань у

тісному зв'язку з реальною життєвою практикою, формування у них специфічних умінь та навичок завдяки системній організації проблемно-орієнтованого навчального пошуку [1, с. 2].

Сутність педагогічного проектування становлять ймовірнісні, передбачувані варіанти майбутньої цілеспрямованої діяльності й прогнозування її результатів. Воно зумовлено потребою розв'язання актуальної проблеми, має творчий характер й опирається на кількісні орієнтації особистості. Метод проектів покликаний стимулювати інтерес студентів не лише на опанування знаннями, але й спонукати до особистісного самозростання, удосконалення саморозвитку й самореалізації. Ця технологія включає в себе сукупність дослідницьких, пошукових, проблемних методів, творчих за своєю сутністю. Їй притаманні мета, об'єкт, суб'єкт, засоби, принципи проектування тощо.

Мета, яка є ідеальною уявою кінцевого результату, утворює основну передумову проектувальної діяльності педагога. Основоположний смисл проектування вбачається у виконанні соціального замовлення, що вимагає максимальної конкретизації, тобто опису, що забезпечує вимір, можливість досягнення, гнучкість і конкретність цілей. Суспільство, його виховні інститути ставлять за мету виховати не лише податківця-професіонала, але передусім цілісну особистість. Ця висока мета має поєднуватися також із цілями, прагненнями студента. Наявність розбіжностей у даному випадку може призвести до негативних наслідків і проект як такий – не відбудеться.

У ролі об'єкта проектування виступає здебільшого окрема педагогічна конструкція: технологія, метод, зміст освіти, навчальна програма і т. ін. Таке обмеження пов'язане з тим, що в педагогіці значна кількість процесів має труднощі щодо їх управління й неоднозначності трактування, і тому їх проектування часто-густо є малоефективним. Навіть тоді, коли об'єкт проектування зовні має традиційний вияв, він має будуватися на новій ідеї, оскільки потреба в проектуванні виникає за умов знаходження нової можливості розв'язання проблеми, яка стала наявною.

Формування професійних якостей майбутніх податкових інспекторів – необхідний, практично-зумовлений й водночас, суперечливий процес. Наприклад, зміст вищої освіти об'єктивно мав би позитивно сприяти проектуванню формування професійних якостей майбутніх податкових інспекторів, однак до цього часу він має значну кількість хиб, пов'язаних із обсягом навчальної інформації, із можливостями її засвоєння студентами і т. ін. До цього слід додати недосконалість навчальних програм, зменшення годин на соціально-гуманітарні дисципліни, які проектують гуманний світогляд особистості тощо.

Надзвичайно велику роль у проектуванні формування професійних якостей майбутнього податкового інспектора відіграє його суб'єкт. Суб'єктом проектування виступає педагог або група викладачів, а також сам студент. Яким би не був цей суб'єкт, він має володіти такими специфічними рисами: а) творчим мисленням і здатністю до винахідливості; б) компетентністю і високою працездатністю; в) суспільно значущими ціннісними орієнтаціями; г) здатністю до передбачення наслідків перспективних змін дійсності, що реалізуються у педагогічному проекті. Дослідження відомих вчених засвідчують, що не лише студентам, але й значній кількості викладачів бракує творчого мислення, здатності до пошуку й впровадження інновацій в навчально-виховний процес, все помітнішою стає тенденція прагматичного спрямування свідомості студентів і викладачів тощо. Усе це створює серйозні труднощі щодо реалізації проекту. Потребує удосконалення система засобів проектування.

Засоби проектування можна умовно поділити на матеріальні й духовні. До перших належать законодавчі акти, документи, технічні засоби, схеми, таблиці і т. ін. До других – загальні способи наукових досліджень, ключові теоретичні положення суміжних наук і т. ін. Очевидно, що, наприклад, досконалі законодавчі акти сприяють формуванню професійних якостей майбутніх податкових інспекторів. Натомість і в основному законодавчому акті – Конституції України й Законі України “Про вищу освіту” є ціла

низка положень, які не відповідають сучасному розвитку освіти, що негативно впливає, як на об'єкт, так і суб'єкт проектування. З іншого боку, це позначається на способах досліджень проблеми, утруднює обґрунтування ключових теоретичних положень щодо виховного процесу тощо. Формування професійних якостей майбутніх фахівців-податківців вимагає обґрунтування і застосування різноманітних методів проектування. Їх використання залежить не лише від проблеми і предмета проектування (об'єктивні критерії), а й від особливостей самих суб'єктів, від низки методів, якими добре володіють конкретні проектувальники (суб'єктивні критерії). Це допомагає дотримуватися принципів педагогічного проектування.

С. Самігін сформулював два основні принципи педагогічного проектування [5, с. 207]:

1. Принцип людських пріоритетів як принцип орієнтації на людину – учасника підсистеми процесів або ситуацій. Цей принцип вимагає підпорядкування педагогічних проектів реальним потребам, інтересам і можливостям вихованців. Під час проектування педагог має вміти поставити себе на місце того, хто навчається й подумки експериментувати його поведінку, почуття, що виникають під впливом створеної для нього системи, процесу або ситуації. Проведені нами спостереження засвідчують, що на “хворобу” невміння поставити себе на місце вихованця страждає значна кількість, як молодих викладачів, так і викладачів старшого покоління.

2. Принцип саморозвитку систем, що проектуються. Ці системи мають бути гнучкими, динамічними, здатними під час реалізації до змін, ускладнення або спрощення. Не варто забувати очевидну істину: якщо для одного студента проект може бути нескладним, то для іншого – практично недосяжним.

Творче застосування принципів проектування позитивно впливає на його результат. Сучасними вченими доведено, що результатом проектування є педагогічний проект, функціональна специфіка якого залежить від таких умов: стану середовища, особливостей суб'єктів, що займаються підготовкою конкретного проекту, функціональних зв'язків між елементами проекту можливостей його ефективного використання, очікуваних результатів.

Педагогічне проектування, це не лише діяльність, а й процес послідовної зміни станів, що характеризуються новими задачами, видами діяльності, ступенем впорядкованості інформації і т. ін. Процес проектування (Дж. А. Джонс) у своєму розвитку проходить три етапи: дивергенції (розширення меж проектної ситуації, щоб забезпечити простір для пошуку рішення), трансформації (створення принципів і концепцій), конвергенція (вибір оптимального варіанту розв'язання із великої кількості альтернативних).

В. Безрукова виокремлює етапи моделювання, проектування і конструювання. Очевидно, що другий етап дублює загальну назву самої діяльності, що є не зовсім коректним. Більш доречний підхід, на нашу думку, пропонує Н. Яковлева, яка вважає, що у своєму розвитку педагогічне проектування проходить чотири послідовних етапи: а) винахідництво; б) створення єдиного дослідного зразка; в) експеримент; г) оформлення кінцевого результату. Така послідовність етапів відповідає поняттю “процес”, тобто віддзеркалює зміну його станів: кожен стан є якісно відмінним від інших задачами й отриманим результатом, є адекватним логіці процесу проектування. забезпечує досягнення необхідного результату.

Отже, процес гуманізації навчально-виховного процесу створює необхідні позитивні можливості щодо впровадження технології педагогічного проектування. Цим підкреслюється ідея перетворення студента в рівноправного суб'єкта навчально-виховного процесу, вияву його інтересів, потреб, здібностей, свободи на шляху професійного й особистісного становлення.

Іншою продуктивною технологією, яка сприяє формуванню професійних якостей

майбутніх податкових інспекторів є навчання у співпраці. Головна ідея якого – навчатися разом, а не просто щось виконувати разом [3 с. 27]. На думку Є. Полат, М. Бухаркіної, М. Моїсєєвої, О. Петрова навчання у співпраці передбачає застосування конкретних способів, поєднаних спільною логікою пізнавальної та організаційної діяльності суб'єктів учіння, що дозволяє реалізувати основоположні принципи цього методу. Вчені слушно наголошують: лише той метод навчання, або ціла дидактична система можуть бути реалізовані практично, коли вони технологічно затребувані і процесуально задіяні [2, с. 27].

До основних варіантів цього методу належать: навчання в малих групах-командах (Student Team – Achievement Division); Jigsaw (дослівний переклад з англійської – ажурна пилка, машинна ножівка); Learning Together (“Вчимося разом”) та дослідницька робота студентів у групах. Вважаємо, що під час вивчення будь-якого предмета можна використовувати технологію спільного навчання в малих групах-командах (Student Team – Achievement Division).

Організація навчання у співпраці в малих групах передбачає групу вихованців, яка складається з чотирьох осіб різного рівня підготовленості. Викладач пояснює новий матеріал, а потім пропонує закріпити його, намагаючись розібратись, зрозуміти всі деталі. Групам ставиться визначене завдання, пропонуються необхідні опорні сигнали. Завдання поділяються або на складові (кожен студент зайнятий своєю складовою), або кожне наступне завдання виконується іншим студентом, розпочинати може або сильніший або слабкіший. При цьому виконання будь-якого завдання пояснюється вголос студентом та контролюється всією групою.

Після завершення завдань всіма групами викладач на кожному занятті організовує або спільне обговорення роботи над цим завданням різними групами (якщо завдання було однаковим для всіх груп), або аналізує завдання кожної групи, якщо вони були різні. Коли викладач переконаний, що матеріал засвоєний усіма студентами, він дає тест на перевірку розуміння та засвоєння нового матеріалу.

Над завданнями тесту студенти працюють індивідуально, а не в групі. При цьому викладач диференціює завдання для сильних та слабших студентів. Оцінки за індивідуальну роботу сумують в групі, та оголошується загальна оцінка. Таким чином, змагаються не сильні зі слабкішими, а кожен, намагаючись виконати свої завдання, як би змагається сам із собою. Як сильний, так і менш підготовлений студент можуть принести однакові оцінки та бали [3, с. 30-31].

Очевидно, що застосування цього методу діалектично поєднує індивідуальну й групову (колективну) співпрацю студентів та має важливе значення для формування професійних якостей майбутнього фахівця-податківця. По-перше, саме тут виявляється зворотний зв'язок між групами експертів, який відбувається в атмосфері взаємного піклування й довіри, усвоюються “сліпі плями” щодо отриманої інформації з конкретних питань проблеми, що вивчається. По-друге, формується така важлива якість у майбутнього професіонала як відповідальність. При чому зміст цієї відповідальності набуває не ретроспективного, а перспективного характеру. Відповідальність формується на високому рівні самосвідомості особистості. По-третє, створення атмосфери в якій формується почуття підтримки допомагає студентові вільно використовувати не лише власний досвід, а й позитивний досвід інших, аналізувати власні успіхи й хиби, отже, виховується така якість, як самокритичність. По-четверте, збільшується обсяг вивченого матеріалу, що позитивно впливає на інтелектуальні якості майбутнього фахівця-податківця. По-п'яте, майбутній фахівець набуває досвіду організації моніторингу якості знань, що позитивно позначається на його професійній діяльності. Цінність навчання у малих групах полягає у набутті майбутніми податковими інспекторами таких професійних якостей як самостійність, творчість, надійність, довіра. Оскільки наявним тут є праксеологічний, діяльнісно-пізнавальний аспект, то це формує у студента спрямованість

на успіх, позитивний результат цієї діяльності. Хоча надзвичайно важливим у цьому відношенні є те, щоб за суто прагматичним аспектом не був втрачений сенс діяльності, спрямований на гуманні відносини в колективі, толерантне ставлення до людини як вищої цінності. Вартісним цей підхід є і в плані формування у майбутніх податкових інспекторів таких професійних якостей як уміння діалогічного спілкування, взаєморозуміння, прагнення пізнати логіку мислення один одного, адаптуватися в групі, в колективі тощо.

Таким чином, майбутній податковий інспектор повинен вміти самостійно орієнтуватися в життєвих ситуаціях, знаходити правильні шляхи щодо розв'язання складних проблем. Тому ще в стінах закладу він повинен навчитися реалізувати, набувати практичних умінь, навичок їх розв'язання. Так формуються дослідницькі здібності особистості, її вольові якості, організаційні й комунікативні уміння. Отже, активно відбувається процес соціалізації особистості, її компетентності. Це своєю чергою позитивно впливає на цілеспрямованість, її креативність тощо.

Подальшого вивчення потребують питання спеціальних методів навчання у процесі формування професійних якостей майбутніх податкових інспекторів, сутність яких буде висвітлено у подальших публікаціях.

Використана література:

1. Волгіна Л. Метод проектів як освітня технологія / Л. Волгіна, І. Богослав // Завуч. – К., 2007. – № 4. – С. 2-11.
2. Мухина С. А. Современные инновационные технологии обучения / С. А. Мухина, А. А. Соловьева. – М. : ТЭОТАР-Медиа, 2008. – 360 с.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : [учеб. пособие для студ. пед. вузов и системы повышения квалификации пед. кадров] / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Ю. Петров ; под ред. Е. С. Полат. – М. : Academia, 2001. – 271 с.
4. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : Социально-философское исследование / Сергей Иванович Подмазин. – Запорожский гос. ун-т. – Запорожье : Просвіта, 2004. – 247 с.
5. Самыгин С. И.: Эвристические технологии обучения педагогика и психология высшей школы : [учеб. пособие] / Самыгин С. И. – Ростов на Дону : Феникс, 2002. – С. 205-223.
6. Сериков В. В. Личностно-ориентированное образование / В. В. Сериков // Педагогика. – 1994. – № 5. – С. 16-21.
7. Слостенин В. А. Педагогика : инновационная деятельность / В. А. Слостенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
8. Толковый словарь иностранных слов / [сост. Л. Крысин]. – М : Русский язык, 1990. – 624 с.
9. Яковлева Н. О. Проектирование как педагогический феномен / Н. О. Яковлева // Педагогика. – 2002. – № 6. – С. 8-14.

Поночовная-Рысак Т. М. Использование интерактивных методов обучения в процессе формирования профессиональных качеств будущих налоговых инспекторов.

В статье проанализировано проблему интерактивных методов обучения в процессе формирования профессиональных качеств будущих налоговых инспекторов. Обосновано место и роль объекта и субъекта в педагогическом проектировании.

Ключевые слова: *интерактивные методы, профессиональные качества, метод проектов, обучение в сотрудничестве, налоговый инспектор.*

Ponochovna-Rysak T. M. The use of interactive methods of learning in the process of future tax officers' professional qualities formation.

The article analyses the problem of interactive methods in the process of future tax officers' professional qualities formation. The place and role of object and subject in pedagogical projecting is grounded.

Keywords: *interactive methods, professional qualities, method of project, cooperative learning, tax officer.*